

Handwritten signature

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра загальної та клінічної епідеміології та біобезпеки з курсом мікробіології та вірусології

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи

Едуард БУРЯЧКІВСЬКИЙ

01 вересня 2024 року

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЕПІДЕМІОЛОГІЯ»**

Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Галузь знань: 22 «Охорона здоров'я»

Спеціальність: 222 «Медицина»

Освітньо-професійна програма: Медицина

2024

Робоча програма складена на основі освітньо-професійної програми «Медицина» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 222 «Медицина» галузі знань 22 «Охорона здоров'я», ухваленої Вченою Радою ОНМедУ (протокол № 10 від 27 червня 2024 року).

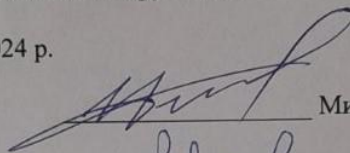
Розробники:

завідувач кафедри, проф., д.мед.н., Голубятников М.І.
професори: д.мед.н. Гайдей В.Р., проф., д.мед.н. Савчук А.І.
доценти: к.мед.н. Мельник О.А., к.мед.н. Федоренко Т.В.
асистенти: Гриценко К.С

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри загальної та клінічної епідеміології та біобезпеки з курсом мікробіології та вірусології

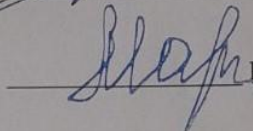
Протокол № 1 від 26.08.2024 р.

Завідувач кафедри

Микола ГОЛУБ'ЯТНИКОВ

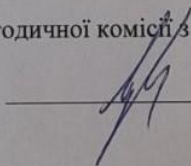
Погоджено із гарантом ОПП

Валерія МАРІЧЕРЕДА

Схвалено предметною цикловою комісією з медико-біологічних дисциплін ОНМедУ
Протокол № 1 від «27» серпня 2024 р.

Голова предметної циклової методичної комісії з медико-біологічних дисциплін ОНМедУ

Леонід ГОДЛЕВСЬКИЙ

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № ___ від “___” _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____

(підпис)

Микола ГОЛУБ'ЯТНИКОВ

(Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № ___ від “___” _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____

(підпис)

(Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

1. Опис навчальної дисципліни:

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
Загальна кількість:	Галузь знань 22 «Охорона здоров'я» Спеціальність 222 «Медицина» Рівень вищої освіти другий (магістерський)	<i>Денна форма навчання</i>	
Кредитів – 3,0		<i>Обов'язкова дисципліна</i>	
Годин – 90		<i>Рік підготовки</i>	6
		<i>Семестр</i>	XI - XII
Змістових підрозділів – 3		<i>Лекції</i>	0 годин
		<i>Практичні</i>	30 годин
		<i>Самостійна робота</i>	60 годин
		<i>У т.ч. індивідуальні завдання</i>	0
	<i>Форма підсумкового контролю</i>	Диф. залік	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни, компетентності, програмні результати навчання.

Мета: Опанування здобувачем знань та формування елементів професійних компетентностей в галузі епідеміології, та удосконалення навичок та компетентностей, набутих при вивченні попередніх дисциплін. Формування у майбутніх фахівців знань, умінь і компетенцій, що дозволять забезпечити ефективне управління епідемічним процесом інфекційних хвороб, у тому числі небезпечних, профілактичних засад щодо соматичних захворювань, що у більшій мірі є соціально-обумовленими, для подальшої і постійної реалізації пріоритетності принципу первинної профілактики.

Завдання:

1. Формування вмінь та навичок: організації та проведення протиепідемічних заходів в осередках інфекційних захворювань.
2. Удосконалення навичок ефективного виявлення джерела збудника та ведучих шляхів його передачі, умов розвитку епідемічного процесу і його прогнозування.
3. Опанування вмінням інтерпретувати прояви епідемічного процесу конкретних нозологічних форм, що належать до різних груп інфекційних захворювань (дихальних, кишкових, трансмісивних та зовнішніх покривів) на окремих територіях.
4. Опанування вмінням формулювати робочі гіпотези щодо чинників ризику захворюваності на окремих територіях, серед різних груп населення та в колективах щодо конкретних інфекційних захворювань.
5. Вміти користуватись прийомами епідеміологічного методу дослідження на практиці.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних компетентностей:

ІК. Здатність розв'язувати типові та складні задачі, у тому числі дослідницького та інноваційного характеру у сфері медицини. Здатність продовжувати навчання з високим ступенем автономії.

- Загальних (ЗК):

- ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу
- ЗК3. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях
- ЗК4. Знання та розуміння предметної галузі та розуміння професійної діяльності
- ЗК5. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації
- ЗК6. Здатність приймати обґрунтовані рішення

- ЗК7. Здатність працювати в команді
- ЗК8. Здатність до міжособистої взаємодії
- ЗК10. Здатність використовувати інформаційні і комунікаційні технології
- ЗК11. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел
- ЗК16. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

- Спеціальних (СК):

- СК1. Здатність збирати медичну інформацію про пацієнта і аналізувати клінічні дані
- СК2. Здатність до визначення необхідного переліку лабораторних та інструментальних досліджень та оцінки їх результатів
- СК3. Здатність до встановлення попереднього та клінічного діагнозу захворювання
- СК6. Здатність до визначення принципів та характеру лікування та профілактики захворювань
- СК9. Здатність до проведення лікувально-евакуаційних заходів
- СК11. Здатність розв'язувати медичні проблеми у нових або незнайомих середовищах за наявності неповної або обмеженої інформації з урахуванням аспектів соціальної та етичної відповідальності, включаючи систему раннього втручання.
- СК13. Здатність до проведення санітарно-гігієнічних та профілактичних заходів
- СК14. Здатність до планування і проведення профілактичних та протиепідемічних заходів щодо інфекційних хвороб
- СК16. Здатність до ведення медичної документації, в тому числі електронних форм
- СК17. Здатність до оцінювання впливу навколишнього середовища, соціально-економічних та біологічних детермінант на стан здоров'я індивідуума, сім'ї, популяції
- СК20. Здатність до проведення епідеміологічних та медико статистичних досліджень здоров'я населення; обробки соціальної, економічної та медичної інформації
- СК25. Дотримання професійної та академічної доброчесності, нести відповідальність за достовірність отриманих наукових результатів
- СК26. Здатність визначати тактику ведення осіб, що підлягають диспансерному нагляду

Програмні результати навчання (ПРН):

- ПРН1. Мати ґрунтовні знання із структури професійної діяльності. Вміти здійснювати професійну діяльність, що потребує оновлення та інтеграції знань. Нести відповідальність за професійний розвиток, здатність до подальшого професійного навчання з високим рівнем автономності.
- ПРН2. Розуміння та знання фундаментальних і клінічних біомедичних наук, на рівні достатньому для вирішення професійних задач у сфері охорони здоров'я.
- ПРН3. Спеціалізовані концептуальні знання, що включають наукові здобутки у сфері охорони здоров'я і є основою для проведення досліджень, критичне осмислення проблем у сфері медицини та дотичних до неї міждисциплінарних проблем, включаючи систему раннього втручання
- ПРН15. Організовувати надання медичної допомоги та лікувально-евакуаційних заходів населенню та військовослужбовцям в умовах надзвичайних ситуації та бойових дій, в т.ч. у польових умовах.
- ПРН19. Планувати та втілювати систему протиепідемічних та профілактичних заходів, щодо виникнення та розповсюдження захворювань серед населення.
- ПРН20. Аналізувати епідеміологічний стан та проводити заходи масової й індивідуальної, загальної та локальної профілактики інфекційних захворювань.
- ПРН21. Відшуковувати необхідну інформацію у професійній літературі та базах даних інших джерелах, аналізувати, оцінювати та застосовувати цю інформацію.
- ПРН23. Оцінювати вплив навколишнього середовища на стан здоров'я людини для оцінки стану захворюваності населення.
- ПРН24. Організовувати необхідний рівень індивідуальної безпеки (власної та осіб, про яких піклується) у разі виникнення типових небезпечних ситуацій в індивідуальному полі діяльності.

ПРН29. Планувати, організовувати та проводити заходи зі специфічної профілактики інфекційних захворювань, в тому числі згідно з Національним календарем профілактичних щеплень, як обов'язкових так і рекомендованих. Управляти залишками вакцин, організовувати додаткові вакцинальні кампанії, у т.ч. заходи з імунопрофілактики.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен:

Знати:

- прояви епідемічного процесу
- порядок проведення заходів щодо виявлення, обстеження, спостереження, локалізації та ліквідації епідемічного осередку;
- порядок проведення протиепідемічної роботи сімейного лікаря та лікаря-інфекціоніста.

Вміти:

- організувати та провести протиепідемічні заходи в осередках інфекційних захворювань.
- організувати та провести протиепідемічні заходи в осередках інфекцій, що пов'язані з наданням медичної допомоги.
- інтерпретувати результати використання епідеміологічного методу дослідження на практиці.
- трактувати епідеміологічну, соціальну та економічну значущість окремих нозологічних форм.
- заповнити документацію щодо реєстрації та обліку інфекційних хворих.
- визначити та інтерпретувати епідеміологічні прояви захворюваності на інфекції, що належать до різних груп (дихальних, кишкових, трансмісивних та інфекцій зовнішніх покривів).
- використовувати нормативно-інструктивну документацію МОЗ України та міжнародні стандарти для ліквідації осередків конкретних нозологічних форм, що належать до різних груп інфекційних захворювань (дихальних, кишкових, трансмісивних та зовнішніх покривів, ОНІ).
- інтерпретувати закономірності та особливості перебігу епідемічного процесу при інфекційних хворобах, що потребують особливої тактики.
- оволодіти навичками формулювання робочих гіпотез щодо чинників ризику захворюваності на окремих територіях, серед різних груп населення та в колективах щодо конкретних інфекційних захворювань.
- використовувати навички визначення пріоритетних проблем профілактики інфекційних захворювань за групами та нозологічними формами.

3. Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Загальна епідеміологія. Доказова медицина.

Тема 1. Вчення про епідемічний процес. Значення епідеміології для громадського здоров'я. Основні епідеміологічні концепції. Протиепідемічні заходи в осередку інфекційного захворювання.

Епідеміологія. Епідемічний процес. Складові епідемічного процесу. Розділи вчення про епідемічний процес. Протиепідемічні заходи в осередку – заходи, спрямовані на складові епідемічного процесу. Обстеження осередку інфекційного захворювання. Заповнення відповідної документації. Заходи щодо ліквідації осередку – заходи по відношенню до хворого та носія, знезараженню навколишнього середовища та осіб, які спілкувались з джерелом інфекційного захворювання.

Тема 2. Епідеміологічний метод дослідження та його структура. Епідеміологічна діагностика. Прогнозування розвитку епідемічного процесу. Планування протиепідемічних та профілактичних заходів.

Оцінка проблем профілактики на основі аналізу структури та рівня захворюваності по групах та нозологічних формам інфекцій. Епідеміологічна діагностика. Оперативний епідеміологічний аналіз. Вивчення проявів річної та багаторічної динаміки захворюваності. Прогнозування проявів епідемічного процесу. Аналіз захворюваності по групах, колективах, територіях. Планування протиепідемічних заходів. Аналітичні та експериментальні епідеміологічні дослідження. Вирішення ситуаційного завдання з ретроспективного епідеміологічного аналізу.

Тема 3. Доказова медицина та клінічна епідеміологія. Аналітична та експериментальна епідеміологія. Дизайн спостережних, аналітичних, експериментальних, епідеміологічних (клінічних) досліджень.

Аналітична епідеміологія: дизайн аналітичних спостережних досліджень. Дослідження «випадок-контроль» та когортні дослідження. Основа дослідження. Вибір випадків. Вибір контролю. Правило вибору груп порівняння. Розрахунок і інтерпретація відношення шансів та відносного ризику. Порівняння переваг та недоліків аналітичних досліджень. Експериментальна епідеміологія: дизайн експериментальних епідеміологічних досліджень. Рандомізовані контрольовані дослідження. Потенційна та фактична ефективність медичних втручань.

Тема 4. Епіднагляд за неінфекційними хворобами.

Визначення поняття «епідеміологія неінфекційних хвороб». Характеристика проявів неінфекційної захворюваності: інтенсивність, динаміка, структура, внутрішні і зовнішні фактори ризику розвитку патології, епідеміологічний нагляд. Епідеміологічне обстеження населення. Оцінка розповсюдженості та інтенсивності захворювань. Моніторинг захворюваності. Етапи планування програм профілактики захворюваності серед населення. Мета, завдання програм, вибір методів і засобів профілактики захворювань серед населення. Критерії оцінки ефективності програм. Організаційні заходи по залученню програм профілактики.

Тема 5. Основні види скринінгових програм, проблеми їх впровадження та аналізу результатів. Доказова профілактика.

Визначення. Види скринінгу. Критерії скринінгу Переваги та недоліки скринінгу Доцільність розробки скринінгових програм Методологічні принципи проведення скринінгових досліджень Ефективність скринінгових тестів Доцільність впровадження наукових даних у рекомендації для практичної медицини.

Тема 6. Значення мета-аналізу у наукових дослідженнях та для клінічної практики. Ієрархія доказовості епідеміологічних (клінічних) досліджень. Наукова публікація, як механізм реалізації наукового дослідження.

Види наукових джерел (дослідницькі та оглядові статті, тощо). Розуміння доказів: огляд літератури. Критична оцінка літератури: PICO, тип запитання, тип дослідження. Пошук літератури: стратегія пошуку в електронних базах даних, медичні ресурси Інтернету. Кокрейнівська співдружність. Принципи Кокрейнівської співдружності. Кокрейнівська електронна бібліотека. Розуміння та інтерпретація результатів мета-аналізу й систематичних оглядів. Недоліки мета-аналізу та систематичних оглядів. Принципи клінічної епідеміології. Ієрархія доказовості епідеміологічних (клінічних) досліджень. Структура наукової публікації, правильність побудови. Алгоритм оцінки публікації.

Тема 7. Протиепідемічна та профілактична робота в практиці сімейного лікаря. Імунопрофілактика інфекційних хвороб. Календар профілактичних щеплень.

Обов'язки сімейного лікаря та лікаря-інфекціоніста з питань протиепідемічної роботи. Раннє виявлення інфекційного хворого. Збір епідеміологічного анамнезу. Рання ізоляція, госпіталізація – обов'язкова і за показаннями: клінічними і епідеміологічними. Взяття матеріалу від хворого для бактеріологічного дослідження. Епідеміологічне обстеження осередку: пошук джерела збудника, встановлення факторів передавання, визначення меж осередку, оцінка санітарного стану. Проведення первинних протиепідемічних заходів. Планування заходів, спрямованих на локалізацію

та ліквідацію осередку. Епідеміологічне спостереження за осередком. Своєчасне повідомлення про інфекційне захворювання у лабораторний центр. Санітарно-просвітницька робота.

Значення рівня популяційного імунітету населення в розвитку інфекційних захворювань. Календар профілактичних щеплень України, його розділи. Вимоги до імунобіологічних препаратів. Шляхи ведення імунобіологічних препаратів, медичні протипоказання. Післявакцинальні реакції та ускладнення. Характеристика препаратів для термінової профілактики правця, сказу (форма випуску, засіб введення, доза, реакція на введення).

Тема 8. Дезінфекція і стерилізація. Живі переносники збудників інфекційних хвороб. Дезінсекція. Дератизація.

Визначення та суть дезінфекції, дезінсекції, дератизації. Дезінфекція: види, методи та способи; характеристика фізичного та хімічного методів; методи контролю якості; хімічні дезінфектанти, вимоги до них. Роль живих переносників у поширенні збудників інфекційних хвороб. Хімічні інсектициди, вимоги до них; методи контролю якості дезінсекції. Типи апаратури, яка використовується для проведення дезінфекції, дезінсекції. Види і методи дератизації; характеристика груп препаратів, які використовуються для дератизації; методи контролю якості дератизації; типи апаратури, яка використовується для проведення дератизації. Визначення поняття «стерилізація», етапи, методи, контроль якості стерилізації.

Змістовий модуль 2. Спеціальна епідеміологія

Тема 9. Інфекції, пов'язані з наданням медичної допомоги. Система інфекційного контролю.

Поняття про інфекції, пов'язані з наданням медичної допомоги. Етіологічна структура інфекцій, пов'язаних з наданням медичної допомоги. Джерела збудників та шляхи передачі. Епідеміологічні особливості та стратегія боротьби з даною інфекційною патологією. Система інфекційного контролю за інфекціями, пов'язаними з наданням медичної допомоги.

Тема 10. Протиепідемічні заходи в осередках інфекцій з фекально-оральним механізмом передачі.

Епідеміологічна характеристика групи кишкових інфекцій. Механізми, чинники та шляхи передачі конкретних нозологічних форм. Прояви епідемічного процесу (рівень захворюваності, прояви захворюваності в часі, по території, серед різних груп населення та в колективах). Профілактичні та протиепідемічні заходи в осередках.

Тема 11. Протиепідемічні заходи в осередках інфекцій з аерогенним механізмом передачі

Епідеміологічна характеристика групи дихальних інфекцій. Механізми, чинники та шляхи передачі конкретних нозологічних форм. Прояви епідемічного процесу (рівень захворюваності, прояви захворюваності в часі, по території, серед різних груп населення та в колективах). Профілактичні та протиепідемічні заходи в осередках.

Тема 12. Протиепідемічні заходи в осередках інфекцій з трансмісивним, контактним і множинними механізмами передачі.

Епідеміологічна характеристика групи інфекцій з контактним та множинними механізмами передачі (гемо контактні, карантинні інфекції і т.д.). Механізми, чинники та шляхи передачі конкретних нозологічних форм. Прояви епідемічного процесу (рівень захворюваності, прояви захворюваності в часі, по території, серед різних груп населення та в колективах). Профілактичні та протиепідемічні заходи в осередках.

Змістовий модуль 3. Протиепідемічні заходи при надзвичайних станах та основи біобезпеки

Тема 13. Особливості проведення протиепідемічних заходів у випадках виникнення надзвичайних ситуацій в мирний час за умов занесення інфекцій, що мають міжнародне значення.

Чинники, що впливають на розповсюдження інфекційних хвороб в районах надзвичайних ситуацій. Особливості епідемічного процесу під час надзвичайної ситуації. Основні принципи планування протиепідемічних та профілактичних заходів у зонах надзвичайних ситуацій. Захист населення при надзвичайних ситуаціях. Режимно-обмежувальні заходи при обсервації та карантині. Колективні та індивідуальні засоби захисту населення.

Тема 14. Протиепідемічний захист військ, бактеріологічна розвідка.

Протиепідемічні заходи серед особового складу військ. Критерії оцінки санітарно-епідемічного стану військ і району їх розміщення. Визначення та завдання бактеріологічної розвідки. Правила відбору матеріалу для індикації бактеріологічної зброї. Індикація бактеріологічної зброї (специфічна та неспецифічна). Індикація бак. зброї у скороченому та розширеному обсягах.

Тема 15. Диференційований залік.

4. Структура навчальної дисципліни

№	Тема	Кількість годин		
		Загалом	Практ. заняття	СРЗ
<i>Змістовий модуль I. Загальна епідеміологія. Доказова медицина</i>				
1	Вчення про епідемічний процес. Значення епідеміології для громадського здоров'я. Основні епідеміологічні концепції. Протиепідемічні заходи в осередку інфекційного захворювання.	6	2	4
2	Епідеміологічний метод дослідження та його структура. Епідеміологічна діагностика. Прогнозування розвитку епідемічного процесу. Планування протиепідемічних та профілактичних заходів. помилки.	6	2	4
3	Доказова медицина та клінічна епідеміологія. Аналітична та експериментальна епідеміологія. Дизайн спостережних, аналітичних, експериментальних, епідеміологічних (клінічних) досліджень.	6	2	4
4	Епіднагляд за неінфекційними хворобами.	6	2	4
5	Основні види скринінгових програм, проблеми їх впровадження та аналізу результатів. Доказова профілактика	6	2	4
6	Значення мета-аналізу у наукових дослідженнях та для клінічної практики. Ієрархія доказовості епідеміологічних (клінічних) досліджень. Наукова публікація, як механізм реалізації наукового дослідження.	6	2	4
7	Протиепідемічна та профілактична робота в практиці сімейного лікаря. Імунопрофілактика інфекційних хвороб. Календар профілактичних щеплень.	6	2	4
8	Дезінфекція і стерилізація. Живі переносники збудників інфекційних хвороб. Дезінсекція. Дератизація	6	2	4

	<i>Всього за змістовим модулем 1</i>	48	16	32
<i>Змістовий модуль 2. Спеціальна епідеміологія</i>				
9	Інфекції, пов'язані з наданням медичної допомоги. Система інфекційного контролю.	6	2	4
10	Протиепідемічні заходи в осередках інфекцій з фекально-оральним механізмом передачі.	6	2	4
11	Протиепідемічні заходи в осередках інфекцій з	6	2	4
12	Протиепідемічні заходи в осередках інфекцій з трансмісивним, контактним і множинними механізмами передачі	6	2	4
	<i>Всього за змістовим модулем 2</i>	24	8	16
<i>Змістовий модуль 3. Протиепідемічні заходи при надзвичайних станах та основи біобезпеки</i>				
13	Особливості проведення протиепідемічних заходів у випадках виникнення надзвичайних ситуацій в мирний час за умов занесення інфекцій, що мають міжнародне значення.	6	2	4
14	Протиепідемічний захист військ, бактеріологічна розвідка.	6	2	4
15	Диференційований залік	6	2	4
	<i>Всього за змістовим модулем 3</i>	18	6	12
	Усього годин	90	30	60

5. Теми лекційних / семінарських / практичних / лабораторних занять

5.1. Теми лекційних занять

Лекційні заняття не передбачені.

5.2. Теми семінарських занять

Семінарські заняття не передбачені.

5.3. Теми практичних занять

№	ТЕМА	Кількість годин
1.	Вчення про епідемічний процес. Значення епідеміології для громадського здоров'я. Основні епідеміологічні концепції. Протиепідемічні заходи в осередку інфекційного захворювання.	2
2.	Епідеміологічний метод дослідження та його структура. Епідеміологічна діагностика. Прогнозування розвитку епідемічного процесу. Планування протиепідемічних та профілактичних заходів	2
3.	Доказова медицина та клінічна епідеміологія. Аналітична та експериментальна епідеміологія. Дизайн спостережних, аналітичних, експериментальних, епідеміологічних (клінічних) досліджень.	2
4.	Епіднагляд за неінфекційними хворобами.	2

5.	Основні види скринінгових програм, проблеми їх впровадження та аналізу результатів. Доказова профілактика	2
6.	Значення мета-аналізу у наукових дослідженнях та для клінічної практики. Ієрархія доказовості епідеміологічних (клінічних) досліджень. Наукова публікація, як механізм реалізації наукового дослідження.	2
7.	Протиєпідемічна та профілактична робота в практиці сімейного лікаря. Імунопрофілактика інфекційних хвороб. Календар профілактичних щеплень.	2
8.	Дезінфекція і стерилізація. Живі переносники збудників інфекційних хвороб. Дезінсекція. Дератизація	2
9.	Інфекції, пов'язані з наданням медичної допомоги. Система інфекційного контролю.	2
10.	Протиєпідемічні заходи в осередках інфекцій з фекально-оральним механізмом передачі.	2
11.	Протиєпідемічні заходи в осередках інфекцій з аерогенним механізмом передачі	2
12.	Протиєпідемічні заходи в осередках інфекцій з трансмісивним, контактним і множинними механізмами передачі	2
13.	Особливості проведення протиєпідемічних заходів у випадках виникнення надзвичайних ситуацій в мирний час за умов занесення інфекцій, що мають міжнародне значення.	2
14.	Протиєпідемічний захист військ, бактеріологічна розвідка.	2
15.	Диференційований залік	2
Всього		30

5.4. Теми лабораторних занять

Лабораторні заняття не передбачені.

6. Самостійна робота здобувача вищої освіти

№	ТЕМА	Кількість годин
1.	Вчення про епідемічний процес. Значення епідеміології для громадського здоров'я. Основні епідеміологічні концепції. Протиєпідемічні заходи в осередку інфекційного захворювання.	4
2.	Епідеміологічний метод дослідження та його структура. Епідеміологічна діагностика. Прогнозування розвитку епідемічного процесу. Планування протиєпідемічних та профілактичних заходів.	4
3.	Доказова медицина та клінічна епідеміологія. Аналітична та експериментальна епідеміологія. Дизайн спостережних, аналітичних, експериментальних, епідеміологічних (клінічних) досліджень.	4
4.	Епіднагляд за неінфекційними хворобами.	4
5.	Основні види скринінгових програм, проблеми їх впровадження та аналізу результатів. Доказова профілактика	4

6.	Значення мета-аналізу у наукових дослідженнях та для клінічної практики. Ієрархія доказовості епідеміологічних (клінічних) досліджень. Наукова публікація, як механізм реалізації наукового дослідження.	4
7.	Протиєпідемічна та профілактична робота в практиці сімейного лікаря. Імунопрофілактика інфекційних хвороб. Календар профілактичних щеплень.	4
8.	Дезінфекція і стерилізація. Живі переносники збудників інфекційних хвороб. Дезінсекція. Дератизація	4
9.	Інфекції, пов'язані з наданням медичної допомоги. Система інфекційного контролю.	4
10.	Протиєпідемічні заходи в осередках інфекцій з фекально-оральним механізмом передачі.	4
11.	Протиєпідемічні заходи в осередках інфекцій з аерогенним механізмом передачі	4
12.	Протиєпідемічні заходи в осередках інфекцій з трансмісивним, контактним і множинними механізмами передачі	4
13.	Особливості проведення протиєпідемічних заходів у випадках виникнення надзвичайних ситуацій в мирний час за умов занесення інфекцій, що мають міжнародне значення.	4
14.	Протиєпідемічний захист військ, бактеріологічна розвідка.	4
15.	Диференційований залік	4
Всього		60

7. Методи навчання

Практичні заняття: збір епідеміологічного анамнезу, бесіда, вирішення клінічних ситуаційних задач, відпрацювання навичок розробки протиєпідемічних заходів у вогнищі інфекційної хвороби, відпрацювання навичок роботи з медичною документацією (357/о, 058/о), нормативними документами, превентивної роботи, епідеміологічного розслідування випадків інфекційних хвороб у організованих колективах.

Самостійна робота: самостійна робота з підручником, самостійна робота з банком тестових завдань Крок-2, самостійне вирішення клінічних завдань.

8. Форми контролю та методи оцінювання (у т.ч. критерії оцінювання результатів навчання)

Поточний контроль: усне опитування, тестування, оцінювання виконання практичних навичок, розв'язання ситуаційних клінічних завдань, оцінювання активності на занятті.

Підсумковий контроль: диференційований залік

Оцінювання поточної навчальної діяльності на практичному занятті:

- Оцінювання теоретичних знань з теми заняття:
 - методи: опитування, вирішення ситуаційної клінічної задачі;
 - максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2.
- Оцінка практичних навичок та маніпуляцій з теми заняття:
 - методи: оцінювання правильності виконання практичних навичок
 - максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2;

3. Оцінювання роботи щодо вміння провести епідеміологічне розслідування, зібрати епідеміологічний анамнез, призначити протиепідемічні заходи при інфекційних хворобах з різними механізмами передачі, з множинним механізмом передачі, у випадках підозри інфекційних хвороб, що мають міжнародне значення, відповідно теми заняття:

- методи: оцінювання: а) комунікативних навичок спілкування з пацієнтом, б) правильність призначення та оцінки лабораторних досліджень для підтвердження попереднього діагнозу інфекційної хвороби, в) дотримання алгоритму проведення протиепідемічних заходів, направлених на окремі ланки епідемічного процесу, г) обґрунтування протиепідемічних та профілактичних заходів поширення інфекційної хвороби у осередку, д) складання плану протиепідемічної роботи; прогнозування епідемічного процесу на даній території

- максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2;

Оцінка за одне семінарське заняття є середньоарифметичною за всіма складовими і може мати лише цілу величину (5, 4, 3, 2), яка округлюється за методом статистики.

Критерії поточного оцінювання на практичному занятті:

Оцінка	Критерії оцінювання
Відмінно «5»	Здобувач вільно володіє матеріалом, приймає активну участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, впевнено демонструє практичні навички під час збору епідеміологічного анамнезу, планування протиепідемічних заходів у вогнищах інфекційних хвороб з різними механізмами передачі, планування профілактичних заходів, прогнозування епідемічної ситуації та інтерпритації результатів клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень у конкретного хворого, для підтвердження попереднього діагнозу інфекційної хвороби, висловлює свою думку з теми заняття, демонструє епідеміологічне мислення .
Добре «4»	Здобувач добре володіє матеріалом, приймає участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, демонструє практичні навички під час збору епідеміологічного анамнезу, планування протиепідемічних заходів у вогнищах інфекційних хвороб з різними механізмами передачі, планування профілактичних заходів, прогнозування епідемічної ситуації та інтерпритації результатів клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень у конкретного хворого, для підтвердження попереднього діагнозу інфекційної хвороби з деякими помилками, висловлює свою думку з теми заняття, демонструє епідеміологічне мислення.
Задовільно «3»	Здобувач недостатньо володіє матеріалом, невпевнено приймає участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, демонструє практичні навички під час збору епідеміологічного анамнезу планування протиепідемічних заходів у вогнищах інфекційних хвороб з різними механізмами передачі, планування профілактичних заходів, прогнозування епідемічної ситуації та інтерпритації результатів клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень у конкретного хворого, для підтвердження попереднього діагнозу інфекційної хвороби з суттєвими помилками, висловлює свою думку з теми заняття, демонструє епідеміологічне мислення.
Незадовільно «2»	Здобувач не володіє матеріалом, не приймає участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, не демонструє практичні навички під час збору епідеміологічного анамнезу планування протиепідемічних заходів у вогнищах інфекційних хвороб з різними механізмами передачі,

	планування профілактичних заходів, прогнозування епідемічної ситуації та інтерпретації результатів клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень у конкретного хворого, для підтвердження попереднього діагнозу інфекційної хвороби.
--	--

До підсумкового контролю у формі диференційованого заліку допускаються лише ті здобувачі, які виконали вимоги навчальної програми з дисципліни, не мають академічної заборгованості та їх середній бал за поточну навчальну діяльність з дисципліни становить не менше 3,00 балів.

**Оцінювання результатів навчання здобувачів під час підсумкового контролю
– диференційованого заліку**

Зміст оцінюваної діяльності	Кількість
Вирішення ситуаційної задачі з оцінкою лабораторних та інструментальних досліджень та розробкою протиепідемічних заходів, що направлені на різні ланки епідемічного процесу.	2
Відповідь на теоретичні запитання.	2

Критерії оцінювання результатів навчання здобувачів освіти на диф. заліку

Оцінка	Критерії оцінювання
Відмінно «5»	Виставляється здобувачу, який систематично працював протягом семестру, показав під час диференційного заліку різнобічні і глибокі знання програмного матеріалу, вмів успішно виконувати завдання, які передбачені програмою, засвоїв зміст основної та додаткової літератури, усвідомив взаємозв'язок окремих розділів дисципліни, їхнє значення для майбутньої професії, виявив творчі здібності у розумінні та використанні навчально-програмного матеріалу, проявив здатність до самостійного оновлення і поповнення знань; рівень компетентності – високий (творчий);
Добре «4»	Виставляється здобувачу, який виявив повне знання навчально-програмного матеріалу, успішно виконує передбачені програмою завдання, засвоїв основну літературу, що рекомендована програмою, показав достатній рівень знань з дисципліни і здатний до їх самостійного оновлення та поновлення у ході подальшого навчання та професійної діяльності; рівень компетентності – достатній (конструктивно-варіативний)
Задовільно «3»	Виставляється здобувачу, який виявив знання основного навчально-програмного матеріалу в обсязі, необхідному для подальшого навчання та наступної роботи за професією, справляється з виконанням завдань, передбачених програмою, допустив окремі помилки у відповідях на іспиті і при виконанні іспитових завдань, але володіє необхідними знаннями для подолання допущених помилок під керівництвом науково-педагогічного працівника; рівень компетентності – середній (репродуктивний)
Незадовільно «2»	Виставляється здобувачу, який не виявив достатніх знань основного навчально-програмного матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань, не може без допомоги викладача використати знання при подальшому навчанні, не спромігся оволодіти навичками самостійної роботи; рівень компетентності – низький (рецептивно-продуктивний)

9. Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Отриманий середній бал за навчальну дисципліну для здобувачів, які успішно опанували робочу програму навчальної дисципліни, конвертується з традиційної чотирибальної шкали у бали за 200-бальною шкалою, як наведено у таблиці:

Таблиця конвертації традиційної оцінки у багатобальну шкалу

Традиційна чотирибальна шкала	Багатобальна 200-бальна шкала
Відмінно («5»)	185 – 200
Добре («4»)	151 – 184
Задовільно («3»)	120 – 150
Незадовільно («2»)	Ниже 120

Багатобальна шкала (200-бальна шкала) характеризує фактичну успішність кожного здобувача із засвоєння освітньої компоненти. Конвертація традиційної оцінки (середній бал за навчальну дисципліну) в 200-бальну виконується інформаційно-технічним відділом Університету.

Відповідно до отриманих балів за 200-бальною шкалою, досягнення здобувачів оцінюються за рейтинговою шкалою ECTS. Подальше ранжування за рейтинговою шкалою ECTS дозволяє оцінити досягнення здобувачів з освітньої компоненти, які навчаються на одному курсі однієї спеціальності, відповідно до отриманих ними балів.

Шкала ECTS є відносно-порівняльною рейтинговою, яка встановлює належність здобувача до групи кращих чи гірших серед референтної групи однокурсників (факультет, спеціальність). Оцінка «А» за шкалою ECTS не може дорівнювати оцінці «відмінно», а оцінка «В» – оцінці «добре» тощо. При конвертації з багатобальної шкали межі оцінок «А», «В», «С», «D», «Е» за шкалою ECTS не співпадають з межами оцінок «5», «4», «3» за традиційною шкалою. Здобувачі, які одержали оцінки «FX» та «F» («2») не вносяться до списку здобувачів, що ранжуються. Оцінка «FX» виставляється здобувачам, які набрали мінімальну кількість балів за поточну навчальну діяльність, але яким не зарахований підсумковий контроль. Оцінка «F» виставляється здобувачам, які відвідали усі заняття з дисципліни, але не набрали середнього балу (3,00) за поточну навчальну діяльність і не допущені до підсумкового контролю.

Здобувачі, які навчаються на одному курсі (однієї спеціальності), на підставі кількості балів, набраних з дисципліни, ранжуються за шкалою ECTS таким чином:

Конвертація традиційної оцінки з дисципліни та суми балів за шкалою ECTS

Оцінка за шкалою ECTS	Статистичний показник
A	Найкращі 10% здобувачів
B	Наступні 25% здобувачів
C	Наступні 30% здобувачів
D	Наступні 25% здобувачів
E	Наступні 10% здобувачів

10. Методичне забезпечення:

- Робоча програма навчальної дисципліни
- Силабус навчальної дисципліни
- Ситуаційні клінічні завдання

- Методичні розробки до практичних занять
- Електронний банк тестових завдань за підрозділами з дисципліни.

11. Питання для підготовки до підсумкового контролю

Змістовий модуль 1: Загальна епідеміологія та принципи доказової медицини

1. Предмет і задачі епідеміології. Епідемічний процес та його складові.
2. Рушійні сили епідемічного процесу. Кількісні та якісні прояви епідемічного процесу.
3. Особливості епідемічного процесу при антропонозах та зоонозах. Поняття про сапронози.
4. Визначення осередку інфекційної хвороби, його межі та напрямки, за якими проводиться його епідеміологічне обстеження.
5. Протиепідемічні заходи в осередках інфекційних захворювань.
6. Як проводиться виявлення інфекційних хворих і повідомлення про них?
7. Джерело і резервуар збудників інфекційних хвороб. Хвора людина і носій, категорії носіїв та їх епідеміологічне значення. Заходи щодо знезараження хворих і носіїв, як джерел збудників інфекційних хвороб.
8. Епідеміологічне значення тварин. Поняття про дератизацію, види і методи.
9. Теорія механізму передачі збудників інфекційних хвороб Л.В Громашевського. Визначення механізму передачі, його ланки. Чинники і шляхи передачі збудників інфекційних хвороб.
10. Закони відповідності механізму передачі первинній (епідеміологічній) локалізації збудника в організмі людини.
11. Визначення дезінфекції, її види і методи. Методи дезінсекції.
12. Календар профілактичних щеплень України. Складання плану проведення профілактичних щеплень. Заповнення обліково-звітної документації щодо проведення щеплень.
13. Основні сучасні нормативні документи в області епідеміології.
14. Епідеміологічний метод дослідження, його структура. Використання сучасних технологій при проведенні епідеміологічних досліджень. Епідеміологічна діагностика
15. Описово-оціночний прийом епідеміологічного методу.
16. Аналітичні епідеміологічні дослідження: когортні, типу «випадок-контроль» та ін.
17. Оперативний епідеміологічний аналіз. Методика проведення ретроспективного епідеміологічного аналізу.
18. Прояви ендемічного процесу в багаторічній динаміці захворюваності та причини, що їх обумовлюють.
19. Прогнозування проявів епідемічного процесу.
20. Значення скринінгових тестів.
21. Дизайн епідеміологічних досліджень. Потенційні помилки при проведенні різних епідеміологічних досліджень.
22. Аналіз систематичних оглядів. Значення метааналізу у наукових дослідженнях та для клінічної практики. Проведення пошукових досліджень для отримання доказової інформації.
23. Структура та зміст наукових публікацій. Існуючі бази даних.

Змістовий модуль 2: Спеціальна епідеміологія

24. Епідеміологічні особливості групи кишкових інфекцій.
25. Епідеміологічні особливості групи інфекцій дихальних шляхів.
26. Епідеміологічні особливості групи кров'яних інфекцій.
27. Епідеміологічні особливості групи зовнішніх покривів.

28. Епідеміологія та профілактика ВЛІ.
29. Організація санітарної охорони території України від заносу й розповсюдження карантинних інфекцій. Карантинні заходи щодо особливо небезпечних інфекційних хвороб.
30. Черевний тиф. Епідеміологічні особливості (джерело збудників, фактори і шляхи передачі, прояви епідемічного процесу), профілактичні та протиепідемічні заходи.
31. Вірусний гепатит А. Епідеміологічні особливості (джерело збудників, фактори і шляхи передачі, прояви епідемічного процесу), профілактичні та протиепідемічні заходи.
32. Шигельози. Епідеміологічні особливості (джерело збудників, фактори і шляхи передачі, прояви епідемічного процесу), профілактичні та протиепідемічні заходи.
33. Холера. Епідеміологічні особливості (джерело збудників, фактори і шляхи передачі, прояви епідемічного процесу), профілактичні та протиепідемічні заходи.
34. Поліомієліт. Епідеміологічні особливості (джерело збудників, фактори і шляхи передачі, прояви епідемічного процесу), профілактичні та протиепідемічні заходи.
35. Дифтерія. Епідеміологічні особливості, джерело збудників, фактори і шляхи передачі, прояви епідемічного процесу), профілактичні та протиепідемічні заходи.
36. Кір. Епідеміологічні особливості (джерело збудників, фактори і шляхи передачі, прояви епідемічного процесу), профілактичні та протиепідемічні заходи.
37. Сальмонельози. Епідеміологічні особливості (джерело збудників, фактори і шляхи передачі, прояви епідемічного процесу), профілактичні та протиепідемічні заходи.
38. Ботулізм. Епідеміологічні особливості (джерело збудників, фактори і шляхи передачі), профілактичні та протиепідемічні заходи.
39. Менінгококова інфекція. Епідеміологічні особливості (джерело збудників, фактори і шляхи передачі, прояви епідемічного процесу), профілактичні та протиепідемічні заходи.
40. Коронавірусна інфекція. Епідеміологічні особливості (джерело збудників, фактори і шляхи передачі, прояви епідемічного процесу), профілактичні та протиепідемічні заходи.
41. Туляремія. Епідеміологічні особливості (джерело збудників, фактори і шляхи передачі, прояви епідемічного процесу), профілактичні та протиепідемічні заходи.
42. Вірусний гепатит В. Епідеміологічні особливості (джерело збудників, фактори і шляхи передачі, прояви епідемічного процесу), профілактичні та протиепідемічні заходи.
43. ВІЛ-інфекція. Епідеміологічні особливості (джерело збудників, фактори і шляхи передачі, прояви епідемічного процесу), профілактичні та протиепідемічні заходи.
44. Малярія. Епідеміологічні особливості (джерело збудників, фактори і шляхи передачі, прояви епідемічного процесу), профілактичні та протиепідемічні заходи.
45. Висипний тиф та хвороба Бриля. Епідеміологічні особливості (джерело збудників, фактори і шляхи передачі, прояви епідемічного процесу), профілактичні та протиепідемічні заходи.
46. Чума. Епідеміологічні особливості (джерело збудників, фактори і шляхи передачі, прояви епідемічного процесу), профілактичні та протиепідемічні заходи.
47. Кліщовий енцефаліт. Епідеміологічні особливості (джерело збудників, фактори і шляхи передачі, прояви епідемічного процесу), профілактичні та протиепідемічні заходи.
48. Геморагічні лихоманки Ебола, Марбурга і Ласса Епідеміологічні особливості (джерело збудників, фактори і шляхи передачі, прояви епідемічного процесу), профілактичні та протиепідемічні заходи.

Змістовий розділ 3: Протиепідемічні заходи при надзвичайних станах та основи біобезпеки

49. Основні задачі та система заходів щодо протиепідемічного захисту військ.
50. Поняття про біобезпеку, її складові.
51. Завдання санітарно-епідеміологічної лабораторії гарнізону в мирний і воєнний час.
52. Протиепідемічні заходи в ЗС щодо джерела збудника (виявлення інфекційних хворих і носіїв у військових частинах).
53. Евакуація та ізоляція інфекційних хворих у військових частинах. Види режимно-обмежувальних заходів.
54. Заходи при посиленому медичному спостереженні, обсервації та карантині.
55. Методи дезінфекції та дезінсекції у військових частинах. Санітарна обробка особового складу військ.
56. Термінова профілактика (специфічна та неспецифічна) у військах.
57. Принципи планування протиепідемічних заходів у військах.
58. Санітарно-епідеміологічна розвідка, вимоги та завдання. Особливості санітарно-епідеміологічної розвідки в природних осередках.
59. Поняття про біологічну зброю і засоби її застосування. Особливості вражаючої дії біологічних засобів.
60. Неспецифічна індикація біологічних засобів. Завдання, які вона вирішує.

Основна:

1. Андрейчин М., Копча В. Біотероризм: Медична протидія. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2015. – 300 с.
2. Виноград Н. О. Загальна епідеміологія: навч. посіб. / Н. О. Виноград, З. П. Васишин, Л. П. Козак. – К.: ВСВ «Медицина», 2017. – 200 с.
3. Виноград Н. О. Спеціальна епідеміологія: навч. посіб. / Н. О. Виноград, З. П. Васишин, Л. П. Козак. – К.: ВСВ «Медицина», 2018. – 367 с.
4. Виноград, Н. О. Військова епідеміологія: навчальний посібник / Н. О. Виноград, З. П. Васишин, Л. П. Козак. - Київ : Медицина, 2018. - 184 с.
5. Епідеміологія у схемах : навчальний посібник / М. Д. Чемич, Н. Г. Малиш, О. М. Чемич, Н. І. Ільїна. – Вінниця : Нова Книга, 2020. – 256 с.
6. Епідеміологія: протиепідемічні заходи : навчальний посібник / М. Д. Чемич, Н. Г. Малиш, Н. І. Ільїна [та ін.]. – Вінниця : Нова Книга, 2020. – 288 с.
7. Кисельов С. М. Основні принципи доказової медицини: навч. посіб. / С. М. Кисельов. Запоріжжя: ЗДМУ. 2018. 117 с.
8. Кліщові інфекції: сучасні клініко-епідеміологічні, діагностичні та терапевтичні аспекти /О.К. Дуда, Г.В. Бацюра, В.О. Бойко, Л.Ф. Матюха, Л.П. Коцюбайло// Навчально-методичний посібник. – Київ, Вид-во ТОВ «Майстер Книг». – 2019. – 117 с.
9. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України № 2801-ХІІ в ред. від 24.07.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
10. Полімеразна ланцюгова реакція в лабораторній діагностиці інфекційних хвороб. Навчально-методичний посібник, для лікарів / за ред.. І.В. Дзюблик, Н.Г. Горovenko.- К.- 2015.-219 с.
11. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України № 4005-ХІІ в ред. від 16.10.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text>
12. Сердюк А.М., Хоменко І.П., Лурін І.А. та ін. Досвід організації санітарно-гігієнічного та протиепідемічного забезпечення військ (сил) під час проведення антитерористичної операції (операції об'єднаних сил) / за ред. акад. НАМНУ, чл.-кор. НАНУ В.І. Цимбалюка. Київ. 2019. 280 с.

Додаткова:

1. Наказ МОЗ України № 595 «Про порядок проведення профілактичних щеплень в Україні та контроль якості й обігу медичних імунобіологічних препаратів» від 16.09.2011 року.
2. Надання домедичної допомоги при надзвичайних ситуаціях в умовах міста: навч.-метод. посіб. К., 2016. 56 с.
3. Заходи протиепідемічного захисту в Збройних Силах, та їх дослідження у військовій епідеміології : навч. посіб., 2015. 212 с.
4. Актуальні питання епідеміології та профілактики деяких інфекцій в збройних силах, серед населення України та у світі. К. 2015. 372 с.
5. Вибранні питання профілактики в Збройних Силах України надзвичайних станів викликаних епідеміями. К. 2015. 344 с.
6. Еволюційні аспекти епідемічного процесу в збройних силах України. К., 2015. 312 с.
7. Атлас інфекційних хвороб / [М.А. Андрейчин, В.С. Копча, С. О.Крамарьов та ін.]; за ред. М.А. Андрейчина. - 2-е вид., Випр. і допов. - Тернопіль: Піручнікі і посібники, 2017. - 288 с
8. Виноград Н. О. Термінологічний словник: Біологічна безпека. Епідеміологія. Паразитологія: навч. посіб./Н. О. Виноград. – Вінниця.: «Нова книга», 2019.– 308 с.
9. Інфекційні хвороби / А. О. Голубовський [та ін.]; за ред. О. А. Голубовської. 2-е вид., Перероблене і доповнене - К.: ВСВ «Медицина», 2018. - 688 с.
10. Інфекційні хвороби: Підручник / Нікітін Є.В., Андрейчин М.А., Сервецький К.Л., Качор В.О., Головченко А.М., Усиченко Є.М.; За ред.: Є.В. Нікітіна, М.А. Андрейчина. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2014. 364 с.

13. Електронні інформаційні ресурси

1. Всесвітня організація охорони здоров'я www.who.int
2. Кохрейнівський центр доказової медицини www.cebm.net
3. Кохрейнівська бібліотека www.cochrane.org
4. Національна медична бібліотека США – MEDLINE www.ncbi.nlm.nih.gov/PubMed
5. Канадський центр доказів в охороні здоров'я www.cche.net
6. Центр контролю та профілактики захворювань www.cdc.gov
7. Центр громадського здоров'я МОЗ України www.phc.org.ua
8. Українська база медико-статистичної інформації «Здоров'я для всіх»: <http://medstat.gov.ua/ukr/news.html?id=203>
9. Журнал British Medical Journal www.bmj.com
10. Журнал Evidence-Based Medicine www.evidence-basedmedicine.com